

KUĆA JURJA DEMELLIJA NA SENJSKOJ »CILNICI«

Nacrti profanih zgrada u urbanim jezgrama iz ranijih stoljeća rijetki su ne samo u kontinentalnoj već i u primorskoj Hrvatskoj. Kako je većina profanih privatnih i javnih zgrada doživjela tijekom stoljeća manje ili drastičnije adaptacije svojih pročelja i interijera, to je svaki sačuvani nacrt pojedine zgrade dragocjeni podatak o njihovu izvornom arhitektonskom oblikovanju.

Tako se sačuvao i plan bivše kuće Jurja Demellija od Löwensfelda (danas kuća Scarpa na Trgu Marka Balena br. 11), locirane na južnoj strani senjskog trga, ranije zvanog »Velika plac« ili »Cilnica«, koja predstavlja zanimljiv dokument gradske profane arhitekture Senja iz 18. stoljeća.

»Velika plac« (»Cilnica«, Zvonimirov trg, danas Trg Marka Balena) drugi je po starosti i po urbanističko-arhitektonskom značenju i važnosti senjski gradski trg. Na tom je prostoru najranije započela izgradnja gradskog Kaštela. Ivan Kukuljević-Sakcinski pronašao je na Kaštelu, »izvana kod velike straže« zapis iz godine 1340.¹ »Pred tim kaštelom, koji se kasnije u nekoliko navrata pregrađivao, očito je već u vrijeme izgradnje nastao — Place d'armes — vojno zborište — kasnije nazvani trg Cilnice — bar u svojim glavnim dimenzijama i strukturi trga, zatvorenog prostora, kao drugi najvažniji senjski trg, koji su kasnija stoljeća definitivno oblikovala.«²

Današnji trg Marka Balena, odnosno »Cilnica«, spada svakako u najljepše i najatraktivnije trgove ne samo u Senju već i u Hrvatskom primorju. Na sredini, kao estetsko-vizualni akcent, smještena je klasicistička fontana, tzv. Cilnica, »koju je na početku 19. stoljeća sagradio ing. Konrad Zettel, a 1845. renovirao Josip Kajetan Knežić.«³

Na obodima nižu se skladne zgrade, većinom još sačuvane, iako stoljećima pregrađivane. Na južnoj strani trga počinju se izgrađivati kuće tek u 18. stoljeću, tj. »u vrijeme kada je prestao vrijediti zakon da se ne smiju uz gradski bedem podizati zgrade. Kuća Scarpa, tj. bivša kuća Jurja Demellija, bila je u 18. stoljeću magazin soli.«⁴ Od te je bivše kuće sačuvan plan (pročelje, presjek i tlocrt) u Državnom arhivu Mađarske u Budimpešti.⁵

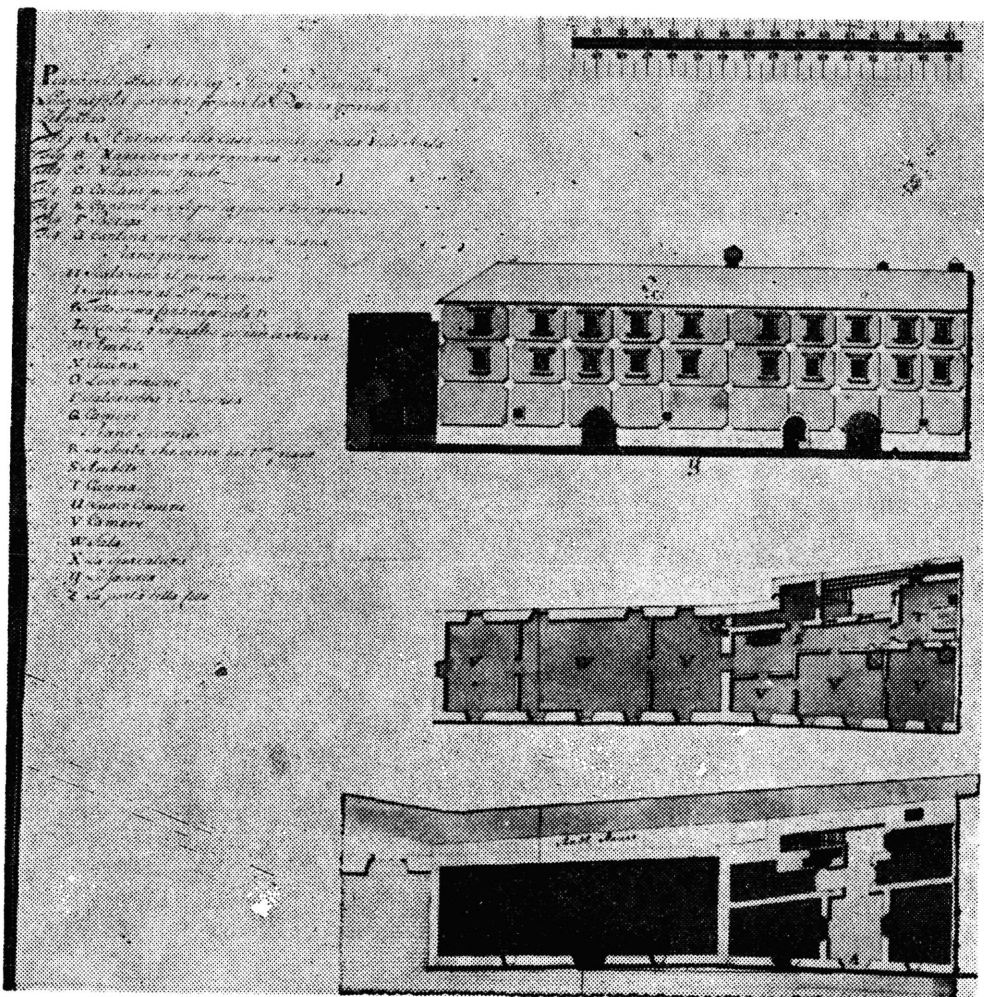
1 Ivan Kukuljević-Sakcinski, *Natpisi sredovječni i novovjeki na crkvah, javnih i privatnih zgradah itd. u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb 1891, str. 236, br. 784.

2 Melita Viličić, *Povijesno-urbanistički razvoj Senja*, *Senjski zbornik*, I, Senj 1965, str. 96—97.

3 Ante Glavičić, *Kulturno-povijesni vodič po Senju*, *Senjski zbornik*, I, Senj 1965, str. 268—269.

4 A. Glavičić, o. c., str. 270.

5 Budimpešta, Državni arhiv Mađarske (dalje MOL), sign. HTT-C-73-1787-92-1.

Signiran je u donjem desnom uglu: »Segna li 31 Maggio 1785 — Mattheus Schrotbauer Architectus«.

Plan ima slijedeću legendu:

»Plan kuće gospodina Demellija de Löwensfelda smještene na Velikoj placi Cilnici:

Oznaka A) Ulaz u kuću, dvorište i pogled s ulice

„ B) Magazin soli u prizemlju

„ C) Mali magazin

„ D) Male ostave

„ E) Spremište drva za loženje

„ G) Spremište za vino u prizemlju

Sl. 116 — Plan pročelja, presjek i tlocrt kuće Jurja Demellija od Löwensfelda na senjskoj Cilnici. Arhitektonski snimak Mattheus Schrotbauer, Architectus, Senj, 31. svibnja 1785. Foto: Državni arhiv Mađarske, Budimpešta

Prvi kat

- „ H) Stubište do I. kata
- „ I) Stubište do II. kata
- „ K) Krovšte nad malom ostavom
- „ L) Ograđeni prostor
- „ M) Hodnik
- „ N) Kuhinja
- „ O) Javni prostor
- „ P) Spremište i smočnica
- „ Q) Soba.

Drugi kat

- „ R) Stubište koje vodi iz I. kata
- „ S) Hodnik
- „ T) Kuhinja
- „ U) Javni prostor
- „ V) Sobe
- „ W) Stube
- „ X) Presjek
- „ Y) Pročelje
- „ Z) Ulaz u kuću⁶.

Sl. 117 — Detalj Kaštela i starih Velikih vrata sa slike Valvasora

Dvokatna kuća Jurja Demellija od Löwensfelda izduženog je tlocrta s dvostrešnim krovom. Pročelje je raščlanjeno sa 10 prozorskih osi. Kako se u prizemlju s visokim soklom nalazio magazin soli, njegovo je pročelje tretirano sa zatvorenim plohama, prekinutim jedino s 3 mala kvadratna otvora, dvojim ulaznim vratima i dućanom na koljenu. Pročelje zgrade ukrašeno je mrežom horizontalnih i vertikalnih užljebina, koje su u križištima ukrašene kvadratnim, barokno oblikovanim ukkladama lomljenih uglova. Ulazi imaju jednostavne kamene dovratnike i profilirane polukružne nadvratne lukove sa zaglavnim kamenovima. U I. i II. katu smješteni su u osima pravokutni prozori s kamenim doprozornicima, profiliranim kamenim klupčicama i nadprozornicima. Tip prozora, kao i oblikovanje klupčica i nadprozornika, odaju još ukus i oblikovanje koje je u 17. stoljeću vladalo u kontinentalnoj Hrvatskoj. Na dvostrešnom krovu smješteni su dimnjaci, od kojih je onaj u središtu krovšta izveden u tipičnim oblicima venecijanskih dimnjaka.

Ako uporedimo plan iz godine 1785. sa starom fotografijom iz razdoblja prije 1940.⁷ opažamo da je kuća Demelli ostala i nadalje sačuvana u svome volumenu i gabaritu, ali su se na plohama njenog pročelja dogodile stanovite promjene. Kako prizemlje nije više služilo za magazin soli, otvaraju se na ranije zatvorenim plohama prizemlja oveći otvori i pravokutno oblikovana vrata. Nestale su profilirane klupčice i nadprozornici u I. i II. katu, a sačuvali su se jednostavni prozorski okviri. Fasadni ukras (horizontalno i vertikalno raščlanjenje pročelja) zadržan je i dalje uz manje preinake. Plan se sačuvao zahvaljujući okolnosti što je 1787. planirana u Senju izgradnja ili kupnja nove svećeničke zgrade za otprilike 15 pitomaca. Za tu svrhu Juraj Demelli iste godine nudi na prodaju svoju kuću Senjskoj vojnoj komandi. S tim u vezi sačuvan je u Državnom arhivu Mađarske u Budimpešti zanimljiv arhivski materijal. Tako je npr. u aktu, pisanom i datiranom u Zagrebu 4. svibnja 1787, zapisano: »Nota... Raspušteni samostan pavlina u Senju, zato što je smješten u luci, neophodno je potreban za smještaj tamošnjeg brodogradilišnog arsenala, te je za tu svrhu i određen. Prema tome, nije moguće smjestiti u taj prostor senjske franjevce. Kako je u budućnosti potrebno nekamo smjestiti i njemačku osnovnu, kao i latinsku školu, ne može se planirana svećenička kuća smjestiti bilo u jednom, bilo u drugom od spomenutih samostana. Stoga je potrebno da se od strane Senjske vojne komande upita ovdašnja Općina, da li postoji kakva mogućnost da se na nekom drugom mjestu podigne planirana svećenička kuća. U tom smislu moli se obavijestiti Kraljevsko Ugarsko Namjesništvo...«⁸

6 MOL, HTT-C-73-1787-92-1. »Piano della Casa del Sig. Demelli de Löwensfeld giacente sopra la Piazza Grande Zelnicza: Sig. A) Entrata della Casa, cortile e vista della Strada, B) Magazzino a terra piana de Sali, C) Magazzino piccolo, D) Cantine piccole, E) Cantina per Legna da fuoco a terra piana, G) Cantina per il Vino a terra piana. — Primo piano: H) Scala sino al primo piano, I) Scala sino al 2. do piano, K) Tetto sopra la cantina piccola, D)—L) Rinchiuso del quale s'accende la stava, M) Ambito, N) Cucina, O) Luoco comune, P) Salvarobba e dispensa, Q) Camera — piano secondo — R) La scala che viene dal 1.mo piano, S) Ambito, T) Cucina, U) Luoco comune, V) Camere, W) Scala, X) La spaccatura, Y) La Facciata, Z) Porta della Casa.

7 Hrvatski kulturni spomenici, I, Senj — JAZU, Zagreb 1940, repr. 75.

8 MOL, HTT-C-1787-92-1. »Nota. Das Kloster der aufgehobenen Pauliner zu Zengg, ist, da solches eben an den Haven gelegen ist, zum dasigen Schiffsbau-Arsenal ohnungänglich nöthig, und daher auch dazu angetragen worden; da nun solchergestalten die Franziskaner von Zengg nicht dahin untergebracht können, und die deutsche Normal- nebst der latinischen Schulen künftighin zu versehen haben werten, so kann das angetragene Priester-Haus weder in den einen — noch anderen dieser Kloöster errichtet werden, dagegen aber wird die dasige Communität durch das Zengger Militär Kommando... vernommen, ob nicht etwa sonst wo allda gedachtes Priester-Haus errichtet werden könnte? Von welchen Umständen man demnach eine Löbl. Königliche Staatshalterey auf das gefälligste Ansinnen von 24. März et Praes, den 4.ten dieses Monats vorläufig zu benachrichtigen... solden. Agram den 4.ten May 1787. In Abwesenheit des Commandirenden Generals: Paulich«

Uz to postoji i izvještaj Senjske vojne komande, koji je 25. kolovoza 1787. sastavio major barun v. Simbschen: »Izvještaj otpremljen 13. lipnja o. g. tretira problem izgradnje svećeničke kuće za oko 15 pitomaca od strane Kraljevskog ugarskog namjesništva. Pitanje je naime, da li će se za tu svrhu kupiti jedna kuća ili je potrebno da se iz temelja izgradi jedna nova zgrada. U tome smislu izvještava se da je ponuđena na prodaju jedna zgrada, koja bi odgovarala broju pitomaca, te se s time u vezi dostavlja i plan predmetne zgrade. Od zgrada, koje su do sada došle u obzir za gornju svrhu, smatra se da bi kuća Jurja Demellija, koja je smještena na Velikom Trgu, bila najpogodnija. Stoga smo tako slobodni priložiti izjavu Demellijevu o traženoj prodajnoj cijeni za spomenutu kuću u visini od 10.500 forinti kao i plan ponuđene kuće. Međutim, bezuvjetno je potrebno primijetiti, da je spomenuta kuća vrlo uska. Da bi se po dužini zgrade smjestile sobe, odnosno ćelije, sa slobodnim prilazom iz hodnika, bilo bi potrebno izvesti zamašne adaptacione radove. A da bi se ambitum ili hodnik mogao smjestiti po sredini zgrade, bilo bi potrebno izvesti nadogradnju na gradskom bedemu, kao što je vidljivo iz tlocrta, a sa svrhom da se postigne potrebna udobnost za niz soba smještenih s objiju strana hodnika. Ovakvi potrebni adaptacioni radovi podrazumijevaju, u najmanju ruku, izmjenu polovice krovišta, kao i izvedbu potrebnih dimnjaka, te postavljanje peći u svakoj pojedinoj sobi uz trošak od 2.500 forinti i više. Ako bi se zgrada adaptirala za potrebe oko 15 pitomaca, troškovi bi ukupno iznosili oko 13.000 forinti. Ukoliko se pak Naslov na taj zahvat ne bi mogao odlučiti, ostaje ova Komanda kod svog ranijeg prijedloga, da se na već ranije spomenutom prostoru kod crkvice sv. Ambroza, tj. kod same crkvice, ili odmah kod Biskupskih vratiju na gradskom bedemu, iz temelja izgradi jedna nova zgrada za potrebe svećeničke kuće, za koju bi troškovi iznosili oko 8.000 do 10.000 forinti. Izgradnji kuće na tom položaju ne ide u prilog samo ugodan položaj na morskoj obali, već i povoljna okolnost blizine crkve, a osim toga izgradnjom bi taj dio luke, koji pogađaju snažni sjeverni vjetrovi, bio bolje zaštićen i prema tome sigurniji. Stoga bi se uz manje troškova, a ujedno bez posebnih izdataka, koristilo i općoj dobrobiti.«⁹

⁹ MOL, HTT-C-73-1787-92-1.: »Bericht... Der untern 13.ten Juni d.J. hinausgegebenen Bericht errörtert den Gegenstand eines hier für etwa 15 Zöglinge von der Königl. Hung. Staatshalterey aufzubringenden Priesterhauses, das nämlich entweder eines dazu zu erkaufen, oder von Grund auf zu erbauen sey. Mithin, da es in Gemässheit des weiteren hohen... von 14.ten dieses daran beruhet, dass ein obererwähnter Anzahl angemessenes Haus zum Verkauf in Auftrag gebracht, und davon ein Plan eingereicht wurde. So wird von jenen Häusern, die mit Eingangs besagten Bericht bereit sind nahmhaft gemacht worden, dass Georg. Demellische auf dem grossen Platz gelegenes Haus, als das der führender Absicht an schicksamsten führungswälet, von diesen daher hat man die Gnach in die uhrschriftlich Demellische Ausserung den mit 10.500 F. abverlangten Preis samt den Plan davon hier angeschlossen zu unterlegen.

Man kann aber nicht umhin die Bemerkung beyzurücken, das gedachtes Haus sehr schmall sey. Auf beiden Seiten der Länge nach Zimmer oder Zellen mit freyen Eingang zu erzielen, müsste eine Hauptabänderung damit vorgenommen werden. Um zu dieser Absicht den Gang oder Ambitum in die Mitte zu bringen, müsste auf die Stadt-Mauer, die der Grundriss weiset, angebaut werden, um den auf beiden Seiten sodann zu stehen kommenden Zimmern geräumige Bequemlichkeit zu verschaffen. Diese Umstaltung zeihet nothwendig, die Abänderung wenigstens des halben Daches nach sich, und so alles wohl überwogen, und die Ausföhrung deren nöthigen Rauffange und Anlegung eines Ofens in einen jeden Zimmer verrechnet werden, waren beyläufig 2.500 F. und eher mehrere nöthig die Zurichtung zu einen Priester-Haus für etwa 15 Zöglinge zu erreichen, dahero die ganze Beköstigung 13.000 F. betragen.

Sollte nu damit nicht gedienet seye, weil es zu kostbar ausfiele, so bleibt das Commando bey seinen bereits gemachten Vortrag stehen, auf die obigen Bericht angezeigten Platz gegen ST. Ambrosi bey der dasselbst gelegenen Kirche gleichen Namens, oder gleich bey dem Bischofsthör an der Stadt-Mauer ein Priester-Haus für die obige Zahl der Priester vom Grund aus aufzubauen, und nur mit einen kleinen Kostenüberschlag von höchstens 8.000 bis 10.000 F.

ZUSAMMENFASSUNG

DAS GEORG DEMELLISCHE HAUS AUF DEM HAUPTPLATZ »CILNICA« IN SENJ

Auf der Südseite des schönsten Stadtplatzes nicht nur in Senj, sondern auch im ganzen Kroatianischen Küstenlande, der sogenannten »Cilnica«, befindet sich das ehemalige Haus des Georg Demelli von Löwensfeld, in dessen Parterre sich im 18. Jahrhundert ein Salzmagazin befand. Von diesem Hause (heute das Haus Scarpa auf dem Platz Marko Balen, No. 11) ist uns im Ungarischen Staatsarchiv in Budapest ein Plan (Fassade, Querschnitt und Grundriss) aus dem Jahre 1785 erhalten geblieben, welchen Plan der Architekt Mattheus Schrotbauer verfertigte. Im Jahre 1787 wollte man dieses Haus erkaufen um es in ein Priesterhaus für etwa 15 Zöglinge umzugestalten. Das Haus wurde aber damals zu diesen Zwecke nicht gekauft.

Der Plan dieses Hauses von Mattheus Schrotbauer aus dem Jahre 1785 stellt ein wertvolles Beispiel der Architektur aus dem 18. Jahrhundert im historischen Stadtkern von Senj dar.

Sl. 118 — Trg Marka Balena — Cilnica, desno kuća Demelli (ex Scarpa). Snimak iz vremena oko 1930.